

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
доктора юридичних наук, професора,
заслуженого юриста України,
завідувача кафедри теорії та історії держави і права
Державного податкового університету
Шевченка Анатолія Євгенійовича
на дисертацію Гуменюк Тетяни Володимирівни
на тему: «Державно-правові погляди Кирила Трильовського»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми.

Розвиток історико-правової науки на сучасному етапі дає можливість ефективного вивчення життя і діяльності тих осіб, які були серед витоків та організаторів українського національного руху. У зв'язку з цим поряд з об'єктивним висвітленням явищ, подій і фактів тієї чи іншої доби, важливим завданням є всебічне вивчення життєвого шляху та творчої спадщини видатних українських постатей, чия діяльність відіграла провідну роль у боротьбі українського народу за свою свободу і незалежність. У наукових колах сьогодні особлива увага приділяється саме тим особам, життєдіяльність яких часто замовчувалася, а іноді і фальшувалася у радянський період. До таких діячів належав відомий український адвокат, громадський та політичний діяч Кирило Трильовський. Будучи представником "адвокатської доби" українського національного відродження, він належав до числа тих осіб, які організовували українське суспільно-політичне життя, сприяв пошуку нових форм боротьби українського народу за своє самовизначення, активно захищав права та інтереси населення.

У зазначеному аспекті дослідження Гуменюк Тетяни Володимирівни на тему: «Державно-правові погляди Кирила Трильовського» присвячене

актуальним та важливим питанням українського державотворення. Актуальність теми дисертаційної роботи доводиться також необхідністю збагатити сучасну юридичну науку новими знаннями щодо особливостей національного державо- і правотворення кінця XIX – початку XX ст. Окремі дослідження творчого доробку К. Трильовського, які мали місце останнім часом, не можуть замінити комплексного монографічного вивчення і не дають достатньо повного уявлення щодо дослідження державно-правових поглядів Кирила Трильовського в контексті процесів вітчизняного державо- і правотворення в другій половині XIX – початку XX ст. З урахуванням вищезазначеного тема дисертаційної роботи Гуменюк Тетяни Володимирівни є актуальною і своєчасною, відповідає встановленим вимогам, науковим та практичним потребам сьогодення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконувалось в рамках науково-дослідної теми кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення прав людини та дитини в умовах розбудови правової, демократичної, соціально орієнтованої держави з широко розгалуженими інститутами громадянського суспільства» (державний реєстраційний номер УкрІНТЕІ: 0118U001384).

Обґрунтованість положень, сформульованих в дисертації.

Обґрунтованість положень, сформульованих в дисертаційній роботі, доводиться ґрунтовною теоретико-методологічною основою дослідження, що склали праці відомих вітчизняних науковців, серед них: Т. Андрусяк, І. Андрухів, П. Арсенич, А. Баран, О. Биков, А. Бойчук, Л. Бойчук, І. Василик, Н. Вільчинська, П. Гай-Нижник, Я. Горак, Ю. Гоцуляк, М. Гуйванюк, І. Карпова, В. Ковтун, А. Королько, В. Корольова, М. Лазарович, М. Литвин, В. Марчук, І. Монолатій, В. Нагірний А. Нагірняк, К. Науменко, О. Павлишин, Г. Паска, М. Петрів, Ю. Плекан, М. Савчук, А. Сова, А. Француз, І. Чорновол, А. Шевченко, Б. Якимович, Ю. Яковлев та

інші. Результати наукових досліджень вищезгаданих, а також інших науковців, були враховані при написанні дисертаційної роботи.

Належна ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження Т. В. Гуменюк ґрунтується на сформованій та обґрунтованій методологічній основі. Методологічну основу дисертації становить система загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, що забезпечують комплексний розгляд державно-правових поглядів К. Трильовського. За допомогою зазначених методів розглянуто досліджуване питання у статичній й динамічній його розвитку, належним чином відтворено логічність і послідовність процесів становлення та розвитку державно-правових поглядів К. Трильовського. Діалектичний підхід дав можливість простежити життєвий шлях і роль діяча у суспільно-політичній та культурно-просвітницькій діяльності. Метод системно-структурного аналізу дозволив розкрити місце державно-правових поглядів К. Трильовського в системі вітчизняної політико-правової думки. Історико-правовий метод застосовано з метою усвідомлення еволюції державно-правових поглядів К. Трильовського. Системний метод дозволив проаналізувати та класифікувати історіографічні й архівні матеріали, які використовувались у дисертації. Завдяки порівняльно-правовому методу вдалося здійснити порівняльний аналіз державно-правових поглядів К. Трильовського та інших тогочасних видатних діячів із досліджуваної проблематики. Формально-юридичний метод використовувався у ході аналізу досліджень К. Трильовського.

Науковий рівень та наукова новизна дисертації.

На основі аналізу досить широко кола джерел (272 найменування), дисертанткою обґрунтовані ідеї та положення, які мають наукову новизну та визначають авторський внесок у розроблювану проблему. Ці положення класифіковано на одержані уперше, удосконалені та ті, що набули подальшого розвитку. Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що дисертація Гуменюк Тетяни Володимирівни дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням,

де на основі широкої історіографічної та джерельної бази досліджуються державно-правові погляди К. Трильовського.

Вирішення комплексу поставлених завдань авторка здійснила самостійно, що відповідає основному змісту дисертації, а також поданим публікаціям. Робота містить теоретичні та методичні положення й висновки, що їх дисертантка сформулювала особисто. Використані в дисертації ідеї, положення чи гіпотези інших авторів мають відповідні посилання й використані лише для підкріплення ідей здобувачки.

Комплексне опрацювання та системний аналіз наукових джерел дало можливість сформулювати наукові положення, висновки та рекомендації, що відзначаються достовірністю та характеризуються науковою новизною. Основними та найбільш науково вагомими серед положень наукової новизни одержаних результатів дослідження є наступні:

уперше на основі ґрунтовного вивчення джерел всесторонньо проаналізовано процес становлення та утвердження державно-правових поглядів К. Трильовського з урахуванням тих визначальних факторів, які вплинули на становлення його особистості; переосмислено значення наукової спадщини К. Трильовського з позицій дослідження зарубіжного досвіду національно-державницьких змагань та можливості його адаптації в контексті вітчизняного державотворення; досліджено погляди К. Трильовського на систему формування українських патріотичних переконань з позицій забезпечення за всіма громадянами права на культурне і національне самовизначення.

Здобувачкою удосконалено знання щодо різноаспектної діяльності К. Трильовського як громадського та державного діяча, адвоката, дослідника у сфері юриспруденції; домінанти про те, що у творчій спадщині К. Трильовського чітко відображено ідеї національної самоідентичності та української автономії з усвідомленням того, що цілісність української нації та її подальший розвиток визначається комплексом якісних здобутків у всіх сферах життєдіяльності суспільства; знання щодо ролі К. Трильовського в

організаційному оформленні українського січового руху та участі січових товариств у національно-визвольній боротьбі українського народу за свою свободу і незалежність.

Водночас у дисертації набули подальшого розвитку положення стосовно впливу суспільно-політичних процесів у західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX ст. на державно-правові орієнтири К. Трильовського; доробки щодо актуалізації К. Трильовським ідей соборності українських земель та відстоювання прав українського народу в межах єдиної української держави; знання щодо депутатської діяльності К. Трильовського в австрійському парламенті та Галицькому крайовому сеймі стосовно захисту прав українського народу.

Загалом, положенням, висновкам і рекомендаціям, зробленим авторкою дисертації, притаманна наукова новизна, а отримані результати мають наукове та практичне значення для розробки нормативно-правових актів у сфері регулювання державного устрою та конституційного забезпечення української державності, у процесі реформування правової системи України на сучасному етапі.

Логічною є структура дисертаційного дослідження, що складається з вступу, трьох розділів, які структуровано на сім підрозділів, висновків до кожного розділу роботи та висновків до самої роботи загалом, списку використаних джерел.

У вступі авторкою обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано мету і завдання дослідження, виокремлено положення, які становлять наукову новизну одержаних результатів, їх практичне значення, надано загальну характеристику структури та обсягу дисертаційної роботи тощо.

У Розділі 1 «Стан наукового опрацювання проблеми та джерельна база дослідження» здійснено глибокий аналіз історіографічної та джерельної бази дослідження. Доволі аргументованим вважаємо твердження здобувачки про те, що донині питання державно-правових поглядів К. Трильовського так і не

стало предметом спеціального комплексного вивчення. Наявні наукові праці й розвідки стосуються окремих аспектів проблеми. Історіографічний аналіз державно-правових поглядів К. Трильовського аналізується переважно в контексті загальних суспільно-політичних процесів на західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX ст. Окремі аспекти проблеми порушуються в контексті дослідження особливостей зародження і функціонування січового руху в Україні. Детальний аналіз широкої джерельної бази дав можливість авторці констатувати, що джерела з досліджуваної тематики є чисельними та багатоаспектними, за всіма ознаками репрезентативними, а тому є основою для пропонованих у дисертації узагальнень і висновків.

У Розділі 2 дисертації «Формування та утвердження державно-правових поглядів Кирила Трильовського» доволі детально відображено ті чинники, які стали основоположними у процесі становлення і розвитку світоглядних орієнтирів діяча. Детальний аналіз матеріалів дозволив авторці констатувати, що державотворча діяльність К. Трильовського уособлювала відстоювання ідей української автономії й національної самоідентифікації, а належний фаховий рівень підготовки та практична діяльність дали можливість усвідомлення й поширення серед суспільства постулатів, що національний розвиток українського народу та єдність української нації визначається важливими і якісними здобутками у всіх сферах суспільно-політичного життя, що в підсумку здійснює помітний вплив на розвиток української державності

Логічним продовженням попереднього розділу став Розділ 3 «Реалізація політичних та правових поглядів К. Трильовського», в якому на підставі аналізу практичної діяльності діяча розкрито суть реалізації поглядів діяча у ході створення українського січового руху, проаналізовано утілення його державно-правових поглядів у період Західноукраїнської Народної Республіки та відображено державно-правові погляди вченого у його творчій спадщині. Значну увагу присвячено січового руху на

західноукраїнських землях та висвітленню ролі К. Трильовського у розробці його ідеологічних та організаційних засад діяльності. Авторка обґрунтовано відобразила позицію діяча про те, що боротьба українського народу за своє національне визволення можлива не тільки мирними парламентськими формами, але й шляхом розбудови власних збройних сил. Вважаємо, що в умовах сьогодення така позиція має особливе значення.

Здобувачка вдало проаналізувала роль К. Трильовського в державотворчих процесах періоду ЗУНР, де діяч ефективно використав свій фаховий досвід у процесі створення й функціонування комісії УНРади задля розробки та затвердження основоположних засад важливих аспектів утвердження тогочасної української державності. При цьому зазначається, що державницька діяльність діяча у цей час полягала також в активізації соборницьких ідей в українському державотворенні, підсумком яких мало стати об'єднання з Українською Народною Республікою.

Авторкою слушно аналізується творча спадщина К. Трильовського, зокрема в частині традицій національно-визвольної боротьби різних народів у різні історичні періоди за свою свободу і незалежність. Вивчаючи дану проблематику, дослідник закликав активно використовувати позитивний досвід попередніх епох для ефективної розбудови української державності. Дисертантка аргументовано відзначає позицію К. Трильовського про те, національно-визвольний рух може бути тільки тоді реально сильним і масовим, якщо він охоплює весь народ загалом, що бореться за власну незалежність і свободу, а не окрему групу населення.

У Висновках сформульовано найбільш суттєві, на думку дисертантки, результати та положення дослідження.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження.

Робота свідчить про важливий внесок авторки у дослідження питань, пов'язаних з комплексним аналізом державно-правових поглядів Кирила Трильовського. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому,

що розроблені пропозиції й висновки можна використати у таких сферах:

правотворчій – у процесі розробки нормативно-правових актів у сфері регулювання державного устрою та конституційного забезпечення української державності;

правозастосовчій діяльності – у процесі реформування правової системи України на сучасному етапі;

науково-дослідній – з метою подальшого наукового розроблення актуальних питань вітчизняного державотворення;

навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін та курсів під час підготовки підручників, посібників і навчально-методичного забезпечення вивчення таких навчальних дисциплін, як: «Історія держави і права України», «Історія політичних та правових вчень», «Теорія держави і права», «Історія України», «Політологія».

Анотація відповідає змісту дисертації, розкриває її основні положення та відповідає передбаченим вимогам.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях здобувача

Підтвердженням повноти, обґрунтованості, достовірності і апробованості наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження є наукові публікації дисертантки. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у 7 наукових працях, 2 статті опубліковано у наукових періодичних виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз, 2 статті – у закордонних фахових виданнях, а також 3 публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Вищезазначене дає підстави зробити загальний висновок, що зміст роботи повною мірою розкриває тему дослідження, сформульовані дисертанткою наукові положення, висновки та пропозиції всебічно аргументовані і переконливі, їх достовірність та новизна не викликає сумніву. Це є свідченням того, що дисертація на тему: «Державно-правові погляди

Кирила Трильовського» є завершеною науковою працею, виконаною на високому науково-методичному рівні.

Оцінка мови та стилю дисертації.

Дисертаційна робота «Державно-правові погляди Кирила Трильовського» написана грамотною науковою українською мовою, стиль викладу матеріалів досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечує доступність їх сприйняття. Дослідження виконано за напрямом, який віднесено до спеціальності 081 – Право.

Вимоги академічної доброчесності. Вимоги академічної доброчесності дотримані у повному обсязі, плагіат відсутній.

Дискусійні положення та зауваження.

Позитивно оцінюючи отримані результати дисертаційного дослідження Гуменюк Тетяни Володимирівни, підкреслюючи їх наукову та практичну цінність, водночас слід вказати на деякі зауваження та дискусійні положення, зокрема:

1. У дисертації доволі ґрунтовно відображено організаційно-правові засади січового руху крізь призму державотворчої діяльності К. Трильовського, проаналізовано установчі документи організації, акцентовано її мету діяльності та розкрито способи досягнення цієї мети. В основу діяльності організації було закладено принципи рівноправності, демократизму і поваги до власної гідності. Враховуючи цей факт, було б доцільно більш глибоко проаналізувати необхідність використання зазначених принципів у сучасних умовах. Водночас можна було б більш конкретніше показати процеси трансформації січового руху у національну збройною форму, яка заклала наріжний камінь у основу національної армії й стала історичним передвісником сучасних Збройних сил України.

2. У тексті роботи дисертантка показує вплив К. Трильовського на формування правової свідомості українського населення Східної Галичини. При цьому зауважується, що правова свідомість українського населення формувалася через досвід боротьби за свої права, які постійно порушувалися

місцевою польською адміністрацією. У зв'язку з цим цікаво було б дізнатися: у чому ж причина переслідувань українського руху з боку офіційної влади і чи були вироблені у середовищі української інтелігенції конкретні механізми боротьби з цим явищем? Особливо дане питання актуалізується в контексті депутатської діяльності К. Трильовського, в період, коли дане питання вдалось винести на широкий суспільний загал та ініціювати шляхи його вирішення на загальнодержавному рівні.

3. Варто позитивно оцінити спробу авторки дослідити погляди К. Трильовського щодо вивчення досвіду іноземних держав у процесі боротьби за національне самовизначення українського народу. Велику роль у цьому процесі він відводив особистісним та організаторським якостям провідних діячів того часу. Зазначається, що запозичення позитивного досвіду такої боротьби він вважав важливим елементом українського національно-визвольного руху. Водночас по тексту належним чином не представлено позицію К. Трильовського щодо особистісного впливу діячів українського національного відродження на вітчизняне державо- і правотворення в кінці XIX – початку XX ст. Вважаємо, що дисертантка має навести додаткові аргументи з цього приводу.

Разом із тим, висловлені зауваження та рекомендації носять переважно дискусійний характер і не знижують загалом високого теоретико-методологічного рівня представленої дисертаційної роботи, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок. У цілому, дисертаційна робота Гуменюк Тетяни Володимирівни на тему: «Державно-правові погляди Кирила Трильовського» є оригінальним дослідженням, містить нові науково обґрунтовані результати, а отже являє собою ґрунтовне дослідження з історії права. Дисертація Гуменюк Тетяни Володимирівни характеризується внутрішньою єдністю, містить нові достовірні наукові результати і положення, що висувуються для публічного захисту. Безумовно, вказане свідчить про особистий внесок авторки в історико-правову науку. Наукові твердження і висновки

дисертанти дозволяють суттєво збагатити юридичну науку, зокрема в частині особливостей українського державотворення другої половини XIX – початку XX століть.

Актуальність теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу як в дисертаційному дослідженні, так і в наданих для ознайомлення опублікованих дисертанткою працях, повністю відповідають вимогам до дисертацій, встановлених для ступеня докторів філософії.

Відтак, вказане надає підстави сформулювати кінцевий висновок: дисертація на тему: *«Державно-правові погляди Кирила Трильовського»*, відповідає галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора науки у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 Про затвердження Вимог до оформлення дисертації, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – *Гуменюк Тетяна Володимирівна* заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**Завідувач кафедри теорії та історії держави і права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України**

Анатолій ШЕВЧЕНКО

